

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ПІДГОТОВКОЮ ФАХІВЦІВ ЛЬОТНОГО СКЛАДУ ДЕРЖАВНОЇ АВІАЦІЇ

НЕВЯДОВСЬКИЙ Владислав Олегович - доктор юридичних наук, доцент,
вчений секретар Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3107-1464>

ПОДОРОЖНИЙ Євген Юрійович - доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри трудового та господарського права факультету №2
Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1677-1937>

СИЧОВА Вікторія Володимирівна - кандидат юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник секретаріату вченої ради Харківського
національного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3031-4994>

DOI 10.32782/LAW.UA.2023.3.30

У статті, спираючись на аналіз норм чинного законодавства, розкрито порядок та особливості професійної підготовки фахівців льотного складу державної авіації України. Акцентовано увагу на важливості здійснення контролю за підготовкою відповідних фахівців. Узагальнено теоретичні підходи щодо з'ясування сутності поняття «контроль», на основі чого запропоновано авторське визначення поняття контролю за підготовкою фахівців льотного складу державної авіації. Виокремлено особливості даної наукової категорії.

Ключові слова: контроль, професійна підготовка, фахівці льотного складу, державна авіація.

Постановка проблеми

В останні роки в Україні роль державної авіації неупинно зростає, що спочатку було обумовлено веденням антитерористичної операції / операції Об'єднаних сил (з початку 2014 року), а потім повномасштабним вторгненням російської федерації в нашу країну 24 лютого 2022 року. Відповідно до діючого Повітряного кодексу України, державна авіація – це авіація, що «використовує повітряні судна з метою виконання функцій із забезпечення національної безпеки і

оборони держави та захисту населення, які покладаються на Збройні Сили України, інші військові формування, утворені відповідно до законів України, Міністерство внутрішніх справ України, Національну поліцію України, Службу безпеки України, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, органи охорони державного кордону України, митні органи» [1]. З огляду на зазначене вище, цілком справедливим буде говорити про те, що державна авіація виконує надважливі та надскладні завдання, пов'язані із забезпеченням суверенітету, територіальної цілісності, а також зовнішньої безпеки Української держави. А відтак, дуже важливо, щоб у вказаній сфері здійснювали трудову діяльність виключно професійні та висококваліфіковані працівники. При цьому професійність останніх залежить від багатьох чинників, серед яких ключове місце належить їх професійній підготовці. Разом із тим, як і в будь-якій сфері суспільного життя, забезпечення якості професійної підготовки є не можливим без здійснення контролю у відповідній сфері, адже за допомогою останнього вбачається можливим: по-перше, виявити прогалини

у системі підготовки відповідних фахівців; по-друге, опрацювати напрями покращення відповідної підготовки; по-третє, попередити порушення чинного законодавства у відповідній сфері.

Стан дослідження

Окремі проблемні питання, пов'язані із підготовкою фахівців льотного складу державної авіації, у своїх наукових працях розглядали: О.А. Гусар, В.О. Зуєва, В.Ю. Кобринський, В.В. Конограй, О.М. Музичук, Ю.П. Ненько, В.І. Пальчиков, І.С. Похиленко, В.Б. Череватюк та багато інших. Втім, незважаючи на чималу кількість теоретичних здобутків, у зазначеній сфері залишається ряд проблем теоретичного характеру, які, зокрема, пов'язані із здійснення контролю за якістю підготовки фахівців льотного складу державної авіації.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є визначення поняття та окреслення особливостей здійснення контролю за підготовкою фахівців льотного складу державної авіації. Досягнути виконання поставленої мети можливо за рахунок вирішення таких завдань: здійснити аналіз чинного законодавства, на основі чого розкрити особливості професійної підготовки фахівців льотного складу; розкрити теоретичні підходи щодо визначення поняття «контроль».

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна статті полягає у тому, що вона є однією із перших спроб комплексно здійснити аналіз поняття контролю за підготовкою фахівців льотного складу державної авіації, а також розкрити його особливості.

Виклад основного матеріалу

Починаючи наукове дослідження варто відзначити, що до льотного складу державної авіації України належать: 1) члени екіпажу ПС, а саме: льотний екіпаж ПС та екіпаж салону (пасажирського, вантажного), в тому числі бортові механіки (провідники, радисти, оператори, спостерігачі, перекладачі тощо), персонал штатних по-

шуково-рятувальних і парашутно-десантних служб (груп) та штатних рятувальних парашутно-десантних (пошуково-рятувальних) груп; 2) льотно-інструкторський склад; 3) командно-льотний склад; льотно-випробувальний склад; науково-педагогічні працівники і викладачі закладів вищої освіти, посади яких передбачають виконання польотів; 4) курсанти (слухачі) ЗВО, посади яких передбачають виконання польотів [2]. Підготовку фахівців льотного складу здійснює АТО – схвалена навчальна організація з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації авіаційного персоналу державної авіації (Approved Training Organisation) [3]. Варто зауважити, що АТО поділяється на такі види: 1) навчальна організація з підготовки авіаційного персоналу державної авіації (State Flight Training Organisation, яка укомплектована відповідним персоналом, обладнана, здійснює свою діяльність у відповідному середовищі, пропонує льотну підготовку, тренажерну підготовку та навчання з теоретичних знань кандидатів на отримання SAPL та кваліфікаційних відміток (рейтингів) у SAPL; 2) навчальна організація з перепідготовки (перенавчання) та/або підвищення кваліфікації льотчиків державної авіації (далі – ДА) (State Type Rating Training Organisation, яка укомплектована відповідним персоналом, обладнана, здійснює свою діяльність у відповідному середовищі, пропонує теоретичне перенавчання на тип ПС та/або навчання щодо взаємодії в багаточленному екіпажі державного ПС (Multi – crew Co-operation Course (далі – MCC)), та/або тренажерну підготовку та, якщо необхідно, льотне навчання льотчиків ДА, для внесення в SAPL рейтингу про тип ПС [3].

Курсанти-льотчики АТО мають право виконувати польоти як пілоти зареєстрованого в Україні державного повітряного судна згідно з положеннями Керівництва з підготовки та Керівництва з виконання польотів, розроблених АТО. Льотчики (пілоти) ДА мають право здійснювати льотну експлуатацію зареєстрованого в Україні державного ПС за наявності у нього SAPL та відповідних чинних рейтингів, отриманих відповідно до положень цього Поряд-

ку. Для того, щоб подати заяву на отримання SAPL або використовувати права, що надані SAPL, заявник або власник повинні мати дійсний медичний сертифікат [3].

З огляду на зазначене вище, можемо констатувати, що підготовка фахівців льотного складу державної авіації є складною за своєю сутністю та змістом діяльністю, адже вона спрямована на те, щоб надати особам спеціальний набір теоретичних знань, а також практичних умінь та навичок, які необхідні їм для того, щоб виконувати надскладні завдання у сфері забезпечення державної безпеки, оборони країни та захисту життя громадян, які реалізуються шляхом використання надскладних пристроїв – повітряних суден особливого призначення. А відтак, важливим є здійснення контролю за підготовкою даних фахівців.

Слово «контроль» з французької мови означає «протиставлення паперу з записами, документами, тобто зіставлення записів та відомостей». Окрім цього, французьке слово «controle» є результатом спрощення більш ранньої форми «contregole», яке буквально означає «зворотний, протилежний, подвійний рахунок» [4, с.558]. В.М. Гарашук, досліджуючи етимологію слова «контроль», вказує, що контроль визначається як перевірка або спостереження з метою перевірки, а французьке «controle», у свою чергу, утворилося від латинського «contra», префікс, що означає протидію, «протилежність» тому, що виражено у другій частині слова. На його думку, друга частина слова «контроль» містить слово «роль» (від латинського – «role»), тобто «міра впливу, значення, ступінь участі в чомусь». Саме тому, на його думку, одне з тлумачень слова «роль» як «ступінь участі у чомусь», слід розглядати як здійснення будь-якої дії, протидію чомусь небажаному [5].

Тож, виходячи із загальноетимологічних тлумачень терміну «контроль», доходимо висновку, що це особливий вид діяльності, направлений на перевірку когось або чогось на предмет дотримання норм чинного законодавства, та вжиття на основі отриманих від перевірки результатів заходів, направлених на забезпечення відповідності підконтрольного об'єкту встанов-

леним вимогам, нормам, стандартам тощо. Разом із тим, подібне визначення поняття контролю має найбільш стандартизований характер та досить рідно використовується не в енциклопедичному контексті.

Так, Великий енциклопедичний юридичний словник за редакцією Ю.С. Шемшученка визнає контроль однією із основних функцій державних органів, тобто як контроль державний. З приводу змісту останнього зазначається, що він дає змогу отримувати достовірну і об'єктивну інформацію про фактичний стан справ на підконтрольному об'єкті, про стан виконання законів і державних дисциплін, про хід виконання відповідних рішень і рекомендацій, вживати оперативні заходи щодо запобігання, виявлення та припинення дій, що суперечать встановленим державою нормам [6, с.173].

О.І. Остапенко тлумачить контроль як систему спостереження та перевірки відповідності функціонування об'єкта прийнятим управлінським рішенням: законом, планам, нормам, стандартам, правилам, наказам, виявлення допущених відхилень і визначення шляхів їх усунення [7, с.8]. Комплексне визначення контролю надає Н.С. Мороз, а саме: «Процес контролю – це діяльність об'єднаних у певну структуру суб'єктів контролю, спрямована на гарантування досягнення найефективнішим способом поставлених цілей, шляхом реалізації певних завдань контролю і застосування відповідних принципів, методів і техніки контролю. Контроль також розглядають як систему спостереження і перевірки процесу функціонування об'єкта з метою усунення відхилень від заданих параметрів» [8]. Відмінну точку зору пропонує М. Клубань, який розглядає контроль як складовий (елемент) управління, що забезпечує систематичну перевірку виконання законів та інших нормативно-правових актів, дотримання дисципліни і правопорядку й полягає у втручанні контролюючих органів в оперативну діяльність підконтрольних органів, у виданні обов'язкових для виконання вказівок, припиненні, зміні чи скасуванні актів управління, вжитті заходів примусу щодо контрольних об'єктів [9, с.63].

Враховуючи викладене, найбільш доречно сприймати контроль як діяльність, однак, не просто держави, а спеціальних суб'єктів, які уповноважені реалізовувати відповідну діяльність. В даному випадку подібними суб'єктами може бути не тільки держава, але й наприклад, громадськість. Але подібне розуміння відображає класичну сутність поняття «контроль», яке по своєму інтерпретується у площині освіти та вищої освіти зокрема.

Наприклад, С.М. Кушнір пропонує контроль у сфері вищої освіти охарактеризувати як процес, що містить п'ять послідовних стадій: 1) підготовча стадія, яка охоплює два різні види планування; 2) змістовно-технологічна, що містить активні дії суб'єктів контролю із застосуванням різних методів і методик отримання реальної інформації про стан об'єкта або певних предметів, включаючи встановлення ідентичності розбіжностей (виявлення, кількісна оцінка), документування інформації; 3) підсумкова, що передбачає оцінювання стану об'єкта чи стану певних предметів на ньому, вироблення і оформлення рішення суб'єктів контролю, обговорення такого; 4) інформування про результати контролю; 5) контроль за виконанням рішень, прийнятих за підсумками контролю [10, с.176]. Доповнюючи запропоновану думку, І.І. Литвин робить висновок, що контроль не здійснюється заради самого себе та не має на меті вчинення тиску на об'єкт, а спрямовується на вдосконалення, поліпшення останнього, оптимізацію, підвищення якості й ефективності його функціонування, використання шляхом виявлення та усунення наявних у ньому недоліків і відхилень, а також у разі необхідності притягнення винних у їх появі осіб до відповідної юридичної відповідальності [11, с.193].

Таким чином, контроль за підготовкою фахівців льотного складу державної авіації представляє собою особливого роду діяльність, що реалізується спеціально уповноваженими інституціями, яка направлена на спостереження, аналіз та перевірку поточного стану роботи закладів вищої освіти та інших суб'єктів, які наділені правом здійснювати навчання відповідних фахівців, а

також її відповідності визначеним законодавством стандартам та вимогам. Специфіка підготовки фахівців льотного складу державної авіації обумовлює необхідність здійснення подвійного контролю за відповідним процесом. А відтак, останній реалізується Міністерством освіти та науки України, а також Головне управління державної авіації (ASA) та схвалена навчальна організація з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації авіаційного персоналу ДА.

Так, наприклад, варто відмітити, що в Україні існує одразу три координаційно-контрольні ланки в галузі вищої освіти. Відповідно до статті 3 Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII державну політику у сфері вищої освіти визначає Верховна Рада України, а реалізують Кабінет Міністрів України та центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки, яким виступає Міністерство освіти та науки України (далі – МОН) [12]. Важливою частиною контролю є стандартизація та ліцензування діяльності закладів вищої освіти. Так, відповідно до норм Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII ліцензійні умови провадження освітньої діяльності встановлюють вичерпний перелік вимог, обов'язкових для виконання закладом вищої освіти або науковою установою, та вичерпний перелік документів, що додаються до заяви про отримання ліцензії [12]. Не менш важливим аспектом контролю законності діяльності закладів вищої освіти є акредитація останніх – державне визначення статусу (рівня) закладу вищої освіти [13]. Акредитаційна експертиза проводиться експертною комісією, яку формує МОН. Положення про експертну комісію та порядок проведення акредитаційної експертизи затверджує МОН. У разі прийняття позитивного рішення щодо акредитації закладу (напряму підготовки, спеціальності) МОН видає закладу освіти сертифікат про акредитацію закладу (сертифікат про акредитацію напряму підготовки, спеціальності) [13].

В свою чергу АТО забезпечує: «1) створення та погодження з ASA системи якості, яка відповідає національним чи міжна-

родним стандартам, щоб: спрямовувати, контролювати та координувати виконання політики якості АТО на досягнення встановлених цілей якості; забезпечувати контроль відповідності АТО цьому Порядку, Керівництву з підготовки та Керівництву з виконання польотів; 2) функціонування структури системи якості, що відповідає обсягу та складності навчання, яке потрібно контролювати; 3) опис визначеної структури системи якості у відповідній документації; 4) розроблення порядку моніторингу системи якості та забезпечення його постійного проведення» [3].

Висновок

Таким чином, проведене наукове дослідження дає змогу виокремити наступні особливості контролю за підготовкою фахівців льотного складу державної авіації

- по-перше, наявність багаторівневої структури інституцій, які здійснюють контрольну діяльність у відповідній сфері;
- по-друге, встановлення жорстких та виключних ліцензійних вимог і стандартів діяльності закладів вищої освіти та спеціальних суб'єктів, які здійснюють підготовку авіаційного персоналу в Україні;
- по-третє, системність та безперервність контролю, що в тому числі включає в себе різні форми та заходи активного державного впливу на процес підготовки відповідних фахівців;
- по-четверте, багатовекторність контролю, що обумовлено наявністю різних видів фахівців льотного складу державної авіації та необхідністю застосування особливого підходу до їх підготовки.

Література

1. Повітряний кодекс України від 19.05.2011 № 3393-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17/conv#Text>
2. Про затвердження Інструкції про класифікацію авіаційного персоналу державної авіації України / Наказ Міністерства оборони України від 05.01.2015 № 3 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0079-15/conv#Text>

3. Порядок допуску авіаційного персоналу до льотної експлуатації повітряних суден у державній авіації України / Наказ Міністерства оборони України 16 грудня 2020 року № 477 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0212-21/conv#Text>

4. Етимологічний словник української мови / за ред. О. С. Мельничука. Київ: Наукова думка, 1985. Т. 2. 570 с.

5. Гаращук В. М. Контроль та нагляд у державному управлінні: Монографія. Харків: Фоліо, 2002. 176 с.

6. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2007. 992 с.

7. Остапенко О. І., Сопільник Л. І. Стандартизація, якість продукції, метрологія, сертифікація в системі адміністративного права: навчальний посібник. Львів, 2011. 123 с.

8. Мороз Н. С. Поняття та сутність контролю у сфері інформатизації. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2016. № 850. С. 75–80.

9. Клубань М. Державний контроль у сфері реалізації електронної освіти в Україні. Національний юридический журнал: теорія і практика. 2018. № 5 (33). С. 61–67.

10. Кушнір С. М. Етапи державного контролю за діяльністю освітніх закладів України. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2013. № 3. С. 169–178.

11. Литвин І. І. Правові засади діяльності контролюючих суб'єктів у сфері надання освітніх послуг. Прикарпатський юридичний вісник. 2015. Вип. 3 (9). С. 191–195.

12. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 37–38. Ст. 2004.

13. Про затвердження Положення про акредитацію закладів вищої освіти і спеціальностей у закладах вищої освіти та вищих професійних училищах: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.2001 № 978. Офіційний вісник України. 2001. № 32. Ст. 1491.

АНОТАЦІЯ

Констатовано, що підготовка фахівців льотного складу державної авіації є складною за своєю сутністю та змістом діяльністю, адже вона спрямована на те, щоб надати особам спеціальний набір теоретичних знань, а також практичних умінь та навичок, які необхідні їм для того, щоб виконувати надскладні завдання у сфері забезпечення державної безпеки, оборони країни та захисту життя громадян, які реалізуються шляхом використання надскладних пристроїв – повітряних суден особливої призначення.

Аргументовано, що контроль за підготовкою фахівців льотного складу державної авіації представляє собою особливого роду діяльність, що реалізується спеціально уповноваженими інституціями, яка направлена на спостереження, аналіз та перевірку поточного стану роботи закладів вищої освіти та інших суб'єктів, які наділені правом здійснювати навчання відповідних фахівців, а також її відповідності

визначеним законодавством стандартам та вимогам.

Виокремлено наступні особливості контролю за підготовкою фахівців льотного складу державної авіації: по-перше, наявність багатовіктової структури інституцій, які здійснюють контрольну діяльність у відповідній сфері; по-друге, встановлення жорстких та виключних ліцензійних вимог і стандартів діяльності закладів вищої освіти та спеціальних суб'єктів, які здійснюють підготовку авіаційного персоналу в Україні; по-третє, системність та безперервність контролю, що в тому числі включає в себе різні форми та заходи активного державного впливу на процес підготовки відповідних фахівців; по-четверте, багатовекторність контролю, що обумовлено наявністю різних видів фахівців льотного складу державної авіації та необхідністю застосування особливого підходу до їх підготовки.

Ключові слова: контроль, професійна підготовка, фахівці льотного складу, державна авіація.